

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

EDUCATIONAL INFLUENCE OF MUSICAL ART ON PERSONALITY FORMATION: RETROSPECTIVE ANALYSIS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем – формуванню особистості молодого покоління засобами музичного мистецтва на основі аналізу літературних джерел, в історичному, мистецько-педагогічному та культурному ракурсах. Наголошено, що ключову роль у зазначеній проблемі відводиться процесу розвитку духовного світу та музичної культури молоді у процесі спілкування з музикою, адже саме вона володіє величезним виховним потенціалом. Звернено увагу до проблеми та проаналізовано сучасний стан музичних творів у наукових працях, описано її значущість для актуалізації індивідуальних, суспільних і національно-патріотичних інтересів у контексті формування педагогічної культури. Досліджено виховний потенціал музики в історичному, мистецько-педагогічному та культурному ракурсах. З'ясовано, що трансформація музики в дієвий засіб естетичного та духовного розвитку особистості повною мірою залежить від аналізу музичних творів, що сприяє свідомому та емоційному сприйманню. Доведено, що, звертаючись до емоційної сторони особистості, музика формує у дітей відчуття і співпереживання, активно розвиває моральні та духовні якості особистості. Наголошено на тому, що ключовою основою розвитку музичної культури молодого покоління є знайомство з кращими зразками української класичної спадщини, народної музики та фольклору. Зазначено, що музика є благодатним ґрунтом для патріотичного виховання, що нині набуває ще більшої актуальності. Звернено увагу, що ключова роль у освітньому моменті належить педагогам-музикантам, адже саме вони розвивають здібності розуміти музичну мову, вчать духовно відчутти її виразність та формують культурний та емоційно-духовний світ особистості, про що зазначали у своїх працях видатні композитори, педагоги-музиканти, мистецтвознавці, психологи. Музика вміщує в собі величезний виховний арсенал засобів, сприяючи формуванню духовного світу сучасної молоді. Вплив музичного мистецтва на виховання та формування багатосторонньої та гармонійно розвиненої особистості перебуває у колі зору багатьох дослідників, проте є актуальним і неостаточно вирішеним питанням.

Ключові слова: музичне мистецтво, музичне виховання, музика, креативність,

творчість, гуманістичне, моральне, естетичне, національне виховання, самоактуалізація, дослідження.

The article is devoted to one of the urgent problems of forming the personality of the young generation by means of musical art on the basis of the analysis of literary sources, in historical, art-pedagogical and cultural foreshortenings. It is noted that the key role in this problem is assigned to the process of development of the spiritual world and musical culture of young people in the process of communication with music, because it has a huge educational potential. Attention is paid to the problem and the current state of musical works in scientific works is analyzed, its significance for actualization of individual, public and national-patriotic interests in the context of formation of pedagogical culture is described. The educational potential of music in historical, artistic, pedagogical and cultural perspectives is studied. It is established that the transformation of music into an effective means of aesthetic and spiritual development of the individual depends entirely on the analysis of musical works, promotes conscious and emotional perception. It is proved that accumulating in the emotional side of the personality, music forms feelings and empathy in children, actively develops the moral and spiritual qualities of the personality. It is noted that the key basis for the development of musical culture of the young generation is the acquaintance with the best examples of Ukrainian classical heritage, folk music and folklore. It is noted that music is a fertile ground for patriotic education, now it is becoming even more relevant. Attention is drawn to the fact that the key role in the educational moment belongs to music teachers, because they develop the ability to understand musical language, teach to feel its expressiveness spiritually and form the cultural and emotional-spiritual world of a person, art critics, psychologists. Music contains a huge educational arsenal of tools, contributing to the formation of the spiritual world of modern youth. The influence of musical art on the upbringing and formation of a multifaceted and harmoniously developed personality is in the field of view of many researchers, but it is a topical and not completely resolved issue.

Key words: musical art, musical education, music, creativity, creativity, humanistic, moral, aesthetic, national education, self-actualization, research.

УДК 78.087.68(075.8)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.25>

Мельник Л.В.,
викладач фортепіано
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»

Малашевська І.В.,
викладач постановки голосу
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»

Лазука М.М.,
викладач постановки голосу
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Музика як один із провідних видів мистецтва є рушійною силою пізнання навколишнього світу і формування духовного та культурного світу особистості. Під час занять музичним мистецтвом у молоді розвивається світогляд, відбувається виховання моралі, пізнання навколишньої дійсності, тому необхідно залучати молоде покоління до музичної діяльності, адже без музики неможливе формування гармонійної та всебічно розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі історії становлення української музичної освіти присвячені теоретичні та практичні дослідження В. Аскоченського, С. Голуба, О. Коши, В. Цукермана, П. Козицького, В. Петрушевського, З. Хижої та інших. Про важливість взаємодії виховання і музики зазначають фахівці різних галузей наукових знань, зокрема: В. Матоніс, О. Семашко, А. Сохор, М. Бахтін, В. Біблер, М. Каган, Ю. Фохт-Бабушкін, І. Огієнко, В. Суханцева, В. Шинкарук

та інші. У різні роки над проблемою виховання особистості молоді засобами музичних дисциплін працювали такі дослідники, як: О. Костюк, О. Лосоє, В. Блудова, А. Гостдинер, В. Максимов, Є. Назайкинський, В. Медушевський, І. Пясковський, С. Раппопорт, О. Рудницька, Г. Тарасов, М. Старчеус, Л. Столович, Н. Яранцева.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Залишаються недостатньо дослідженими питання впливу музичного мистецтва на формування особистості з позиції культурологічного та мистецтвознавчого підходу.

Мета статті. Дослідження виховного потенціалу музики на основі аналізу педагогічної, психологічної, культурологічної, соціологічної, філософської та іншої спеціальної літератури.

Виклад основного матеріалу. Реформування системи освіти неможливе без виховання і розвитку високодуховної та творчої особистості, чинне місце займає музичне мистецтво, яке тісно пов'язане з формуванням духовної культури. Через музику людина пізнає й оцінює сучасний світ, формує та поширює філософсько-етичні та культурологічні ідеї. Музичне мистецтво сприяє передачі глибоких почуттів, емоцій та формуванню світоглядних позицій людини.

Аналіз літературних джерел показав, що питання впливу музики на формування гармонійно розвинутої особистості привертало увагу багатьох дослідників, однак залишається не до кінця опрацьованим та потребує подальшого дослідження [7].

Проблему впливу музичного мистецтва на духовний розвиток особистості досліджували А. Алексюк, Б. Теплов, О. Апраксина, Л. Виготський, А. Готедінер, Л. Артемова, В. Бехтерев. У своїх працях вони зазначали, що музичним вихованням потрібно займатися з раннього дитинства, забезпечуючи в майбутньому формування всебічно гармонійної особистості [1].

Відомий педагог В. Сухомлинський, котрий приділяв величезну увагу формуванню гармонійної особистості дитини, наголошував на актуальності й необхідності музичних занять, тому що вони безпосередньо впливають на загальний розвиток, формуючи емоційну сферу, пробуджуючи уяву, волю, фантазію. Він зазначає, що без музичного виховання неможливий повноцінний інтелектуальний розвиток особистості. Педагог доводив, що саме в мелодії та словах української пісні криється потужний виховний потенціал, який розкривають перед особистістю дитини народні ідеали. Відомі українські композитори М. Лисенко, К. Стеценко та К. Квітка зазначали, що чинне місце у формуванні особистості, розвитку її духовного світу належить музиці, адже вона сприяє розвитку високих ідеалів людяності та патріотизму. Вони наголошували на тому, що кожний народ зобов'язаний починати музичний розвиток із народної музики, з вагомих

та цінних автентичних музичних творів, з метою формування індивідуального музичного смаку особистості, також позитивно впливає на розвиток естетичного смаку та талантів [2; 4].

Відомі дослідники Л. Мазель, Л. Виготський та С. Смірнов, котрі досліджували музичні здібності, описували музичне мистецтво в тісній взаємодії з людською психікою, що сприяє формуванню моральних, ідейних, естетичних поглядів [7, с. 4–5]. Ці погляди розділив відомий французький письменник В. Гюго, котрий наголошував на трьох константах успішного громадянина суспільства, таких як мова, цифра й нота, де мова необхідна для спілкування, цифра – для розвитку мислення, а нота й музика – для духовного світу [5].

Потрібно також зазначити про важливе значення музичного мистецтва у процесі національно-патріотичного виховання молодого покоління, що нині рахується найбільш актуальним з усіх напрямів виховання. Відомі педагоги Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський зазначають, що дошкільне виховання неможливе без національного та патріотичного духу, вміщуючи в собі величезний потенціал української народної культури. А. Богуш переконує у тому, що фольклор та народна творчість є найбільш дієвим засобом морально-етичного виховання, де художнє відображення хвилюючих суспільних проблем проявляється у словесно-музичних формах, оспівуючи життя й побут українців [3].

Відомі видатні діячі культури М. Колесса, О. Коциця, М. Лисенко, Г. Нудьга, З. Яропуд, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, С. Русова, В. Сухомлинський наполягали на ключовій ролі використання української народної музики з метою виховання патріотизму та інтересу до національних цінностей. Вони наголошували на глибинній природі народної музики, в котрій захований надзвичайно сильний генетичний код українців. З національно-виховною метою О. Ольжович рекомендує використовувати твори українського фольклору: пісні, думи, колядки, щедрівки, гаївки, коломийки, обрядові пісні [3]. Таким чином, українська народна музика та пісня, що віддзеркалюють українську національну культуру, є рушійною силою виховання молодого покоління. Порівнюючи дослідження вчених, ми можемо зробити висновок про те, що музичне виховання пробуджує творчу активність, формує художньо-естетичні здібності та задатки, істотно впливає на глибинні процеси формування особистості молодого покоління, розвитку патріотизму і підвищення цікавості до українських національних цінностей та ідеалів [4].

Формування національної культури засобами музичного виховання є першоосновою всебічного гармонійного розвитку особистості. М. Басова та Н. Ветлугіна зазначали, що музика є наймогутнішим засобом естетичного та культурного формування

особистості. Вони наголошували на доцільності використання української народної музики та фольклору в процесі національно-культурного виховання, що сприяє знайомству молоді з культурно-історичними та національними традиціями України. Цих тверджень дотримувались О. Кисельова, Г. Волкова, котрі зазначали, що музика має невичерпний арсенал виховних засобів для впливу на внутрішній світ молодого покоління, формування її морально-етичних ідеалів [9].

Композитор Д. Кабалецький, досліджуючи ключову роль музичного виховання, зазначав, що музика допомагає дошкільнятам пізнавати навколишній світ та виховує їх, адже під час занять музикою вивільнюються численні можливості для формування основ морально-естетичних якостей та для гармонійного розвитку особистості. Він переконує в тому, що гуманістичні цінності, засвоєні через заняття музикою, формують емоційний стан, створюють сприятливе русло для усвідомлення прекрасного і некрасивого, добра і зла, кохання і ненависті, сприяють покращенню власної самооцінки, власній соціалізації [6]. Музика трансформує загальнолюдські цінності в індивідуальні, які займають чинне місце у житті суспільства, стають важливим моментом, який уособлює значення занять музикою у гуманістичному та патріотичному вихованні молодого покоління [8].

Під час розгляду питання щодо музичного виховання важливо враховувати погляди А. Шевчук, Т. Науменко, Т. Сороки, Н. Рубальської, котрі в своїх працях детально проаналізували концепції художньо-естетичного впливу засобів музики та музичного мистецтва загалом і формування гармонійної особистості. Зазначеній проблемі також присвячені дослідження А. Артоболовської, Л. Баренбойма, Б. Кобзар, О. Кононко та Б. Яворського, у яких наголошувалось на ключовій ролі музики в розумовому та творчому розвитку й вихованні дітей різного віку. Вони зазначали, що спілкування з музичним мистецтвом формує в дитини гарний музичний смак, творче естетичне й художнє сприйняття, виховує почуття та повагу до світових та українських національних музичних культурних цінностей і надбань. У своїх працях В. Мазепа та Г. Шевченко наголошували, що абсолютно всі форми художнього виховання втілюють у собі важливі константи комплексного гармонійного виховання дитини, що забезпечує різносторонній розвиток особистості [3].

Дослідник В. Букіна зазначає, що завдяки музичному мистецтву в людини розвиваються естетичні здібності і таланти, художня свідомість, накопичується та передається досвід художньо-естетичного розвитку суспільства, котрий трансформується в музичний образ, виникають та реалізуються художньо-естетичні здібності, інтереси, почуття [8].

Питанню виховання дітей-дошкільнят засобами музики приділяли увагу Н. Ветлугина та М. Стельмах. У своїх працях вони переконували, що художньо-естетичне виховання повинно бути націлене на розвиток творчих здібностей, сприймання, відчуттів, розуміння краси навколо себе, сприяти творчій самореалізації в мистецтві. Дослідниці зазначали, що художньо-естетичне виховання дітей засобами музичного мистецтва буде плідно здійснюватися завдяки формуванню в них загальної музичності, діти зможуть відчувати настрій та характер музичного твору, навчатися співпереживати почуттю, розуміти музичний образ, розрізняти музичні явища. Ось чому з формуванням загальної музичності дітей проявляється емоційне ставлення до музичного мистецтва, формується та розвивається музично-слухова культура, активізується творче ставлення до музичного твору, що пробуджує уявлення про красу не лише у самому собі, а й в навколишньому світі [5].

Як зауважують Л. Мазель і В. Цуккерман, у музикознавстві питання про естетичне виховання молоді засобами музики, потенціал засобів виховання функціонують разом з іншими формами та напрямками виховання. Вони є фундаментом, де формується психолого-чуттєве підґрунтя, що сприяє розвитку емоційно-пізнавальних, креативно-інтелектуальних, комунікаційних здібностей та талантів. При цьому необхідно враховувати, що результат музично-естетичного виховання залежить від сприймання мистецтва як важливої форми національно-суспільної свідомості, поєднуючи в собі величезну кількість засобів художньо-естетичного впливу, які розвивають творчість та патріотизм. Без музичного мистецтва неможливо формувати морально-етичні цінності (співчуття, переживання, повагу, шанування), які проявляються у ставленні до навколишнього світу, до суспільства. Музичне мистецтво, підсвідомо впливаючи на почуття особистості, формує її мораль, сприяє формуванню її національної культури [6].

Розглядаючи проблематику музичних творів, В. Асмус, В. Городинський, Ю. Кремльов та М. Рижкін зазначають, що музичне мистецтво сприяє «прозрінню» людей до краси в усьому. Вони вважають, що культура виховання гармонійної особистості в основному визначається кількістю музики в житті людини, адже, якщо порівнювати її зі спортом, який розвиває тіло, музика – душу особистості [9]. Автори наголошують на тому, що музичне мистецтво сприяє формуванню моральних цінностей молоді, закладає фундамент загальної культури майбутнього громадянина суспільства [5].

Видатний діяч Б. Асаф'єв стверджував, що саме музична творчість сприяє покращенню процесу виховання засобами музичного мистецтва та передбачає дотримання педагогами таких принципів, як:

- поєднання навчання і виховання;
- свідомість і науковість під час занять;
- взаємозв'язок навчання із суспільним життям;
- доступність та індивідуальний підхід до кожного [7].

В. Бехтерев та В. Медушевський наголошують на тому, що від детального опрацювання питання музичного виховання дошкільнят повною мірою залежить художньо-естетичний та культурно-моральний розвиток особистості і суспільства загалом. Відомі композитори Г. Гендель та Л. Бетховен зазначали про вплив музичного мистецтва на моральний розвиток, переконуючи, що від музики необхідно ставати кращими, а не лише просто отримувати задоволення, слухаючи її. Дослідник Д. Кабалевський зауважував, що музика покликана впливати на весь духовний світ молодого покоління, виховуючи його [9].

У музичній педагогіці художньо-естетичному вихованню дітей засобами музичного мистецтва приділяли увагу Г. Волкова, М. Каган та Л. Столович. Вони переконували, що музика сприяє формуванню духовного світу молоді, пробуджує та виховує почуття патріотизму, розширює світогляд [1].

Висновки. Таким чином, провівши дослідження та проаналізувавши літературні джерела, ми можемо зробити висновок про те, що музичне мистецтво, активно впливаючи на духовний світ людини на емоційному рівні, виступає рушійною силою та потужним засобом виховання молодого покоління. Видатними діячами культури, мистецтвознавцями, музикознавцями, письменниками, психологами та педагогами доведено, що саме музика втілює в собі величезний арсенал виховних засобів, використання якого сприяє гармонійному розвитку особистості. Без сумніву, під час занять музичною творчістю молодь дізнається

про різноманітні музичні твори, отримує певний багаж знань, умінь та навичок, виховується любов та повага до музичного мистецтва, формуються музичні здібності, гідне ставлення до українських та світових музичних творів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. учеб. для студ. высш. учеб. заведений. Москва. Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2002. 272 с.
2. Газіна І.О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку. Навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта. Кам'янець-Подільський. Аксиома, 2013. 196 с.
3. Кисельова О.І. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами. Педагогіка і психологія професійної освіти. Одеса, 2009. 22 с.
4. Лисенко М.В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая. Київ. Музична Україна, 1978. 95 с.
5. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки Москва. Музыка, 1976. С. 6, 29.
6. Медушевский В.В. К проблеме семантического синтаксиса. Москва. Советская музыка. 1973. № 8. С. 21.
7. Смирнов С. Эмоциональный мир музыки : исследование. Москва. Музыка, 1990. 320 с.
8. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5–10 років засобами музичного мистецтва: автореф. дис. канд. пед. наук. спец.13.00.07. «Теорія і методика виховання». АПН України. Ін-т пробл. виховання. К., 2001. 22 с.
9. Яхнина Е.З. Методика музыкально-ритмических занятий с детьми, имеющими нарушения слуха : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений Москва. Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2003. 272 с.
10. Цуккерман В.А. Музыкально-теоретические очерки и этюды. Москва. Советский композитор. 1970. С. 410.